

Det ekologiska samvetet i D. H. Lawrences författarskap

Anne Odenbring

Det ekokritiska forskningsområdet har utvecklats mycket snabbt under de senaste tio åren. För även om man började tala om ekologisk filosofi och göra ekokritiska tolkningar av texter redan i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet, kan man nog säga att det är först sedan millennieskiftet som ekokritiken verkligen har fått fotfäste inom litteraturteorin. Under mitt avhandlingsarbete om den brittiske författaren D. H. Lawrence (1885-1930), som slutfördes 2001, var det ibland svårt att spåra upp material och jag fick ofta vända mig till rent naturvetenskapliga källor för stöd för en ekokritisk läsning av hans texter.

När jag nu ser tillbaka på hur ekokritiken utvecklats de senaste åren ter sig intresset för ekokritiska metoder och läsningar att fullkomligen ha exploderat. Särskilt tydligt blir det när man tittar närmare på hur terminologin har förändrats. Termer och beskrivningar har blivit mer unisona och självklara, och mjukare användningar, som t.ex. litterär ekologi, används inte längre i samma utsträckning eftersom termen ekokritik har blivit ett etablerat koncept. Även teorierna kring ekokritiken har mognat och alltmer lösgjorts från sina sociala och politiska ursprung. Somliga kritiker verkar till och med vilja frigöra sig helt från naturens betydelse, trots att de kallar sina metoder ekokritiska. Sådana kritiker är naturligtvis viktiga för teoriernas utveckling eftersom de tvingar oss att tänka igenom vari själva det ekokritiska ligger i våra tolkningar; för som ekokritikern Jonathan Bate påminner oss om: ekologiska tolkningar av texter får inte bli banala plattityder eller "environmentalist cheerleading"¹.

Vad innebär en ekokritisk läsning av en text? För de flesta ekokritiker ligger intresset för texten i hur den behandlar förhållandet mellan människan och naturen. En del kritiker är mer preciserande (och något ideologiserande), för exempelvis Richard Kerridge är det en av

ekokritikens huvuduppgifter "to evaluate texts and ideas in terms of their coherence and usefulness as responses to environmental crisis"². Men som för så många yngre interdisciplinära forskningsområden finns det ofta oklara gränsdragningar som försvårat etableringen av de ekokritiska teorierna. Ett exempel på detta är just det faktum att ekokritiken faller mellan de stora traditionella ämnena. Det är både naturvetenskap och humaniora; filosofi och evolutionslära får lika stor betydelse för den ekologiskt intresserade litteraturvetaren. Teorierna blir svåra att kategorisera och applikationerna kan te sig något spretiga. William Howarth, bland andra, ser detta som ett problem och förklarar att "ecocriticism is evolving loosely because its authors share no sense of canon"³. Genrer och litterära stilar ställer till ytterligare problem för ekokritikern. Hur drar man gränserna mellan de fiktiva genrerna och de rent faktabaserade texterna?⁴ Och vem är egentligen ekokritikern? Är det författaren som skriver om naturen och miljön som ska kallas för ekokritiker, eller är det litteraturvetaren, som analyserar de ekologiska elementen i de litterära texterna? På den punkten går åsikterna ofta isär. Själv ställer jag mig bakom den linje som ser litteraturvetaren som den verkliga ekokritikern eftersom det är dennes teorier och metoder som behöver definieras gentemot och särskiljas från andra litteraturkritiska inriktningar. Detta problem har belysts förut av kritiker som anser att otydligheten uppstår då fokus inte är direkt inställt på de kritiska teorierna utan snarare på miljön i sig.⁵ Det är viktigt att litteraturkritikern inte låter analysen utvecklas till propaganda för en ekologisk livsstil. Ekokritikens syfte ligger snarare i att lyfta fram de metoder eller modeller som hjälper till att förmedla textens specifika idéer; att tolka texten utifrån ett ekologiskt perspektiv och uppmärksamma naturen och miljön på samma sätt som man tidigare vänt uppmärksamheten mot andra grupper, t.ex. kvinnans position i samhället inom den feministiska forskningen.

För litteraturvetaren finns det ytterligare problem att ta ställning till innan man kan ge sig i kast med en text: hur behandlar man texter som skrivits innan ekologins verkliga genombrott på 1960-talet? Hur skiljer sig den ekologiskt medvetna texten från texter skrivna inom den naturromantiska traditionen som var så populär bland annat under 1800-talets senare del? I sådana fall blir det viktigt att hörsamma även svaga indikationer och tendenser. Man kan inte förvänta sig att finna fullt utvecklade ekologiska argument utan får förlita sig på fragment som sammantagna kan ge en hel bild. I min egen forskning om D. H. Lawrence valde jag att fokusera på vissa idéer och ideal som framträder i texterna

eftersom dessa ofta tangerar de samtida filosofiska tankegångar om ekologi som växte sig allt starkare under 1900-talets första hälft. Det är just närvaron av framtidsdrömmar och visioner som ger tyngd åt en ekokritisk läsning av Lawrence, för även om han av andra kritiker beskrivits som en naturromantiker anser jag att hans skildringar av samspelet mellan människa och natur har en djupare roll än som rent förskönande inslag som lättar upp texten.⁶ Men innan jag går vidare med några exempel på detta, vill jag först ge en kort översikt över de filosofiska aspekter som legat till grund för min läsning av Lawrence.

Ekologisk filosofi

Ordet ekologi användes i sin moderna betydelse för första gången 1866 av den tyske naturvetaren Ernst Haeckel. Haeckel ansåg sig dock stå i skuld till Charles Darwins forskning eftersom det var Darwins förhållningssätt till naturen som låg till grund för Haeckels teorier. Darwins slutsatser om evolutionen och kampen för överlevnad var baserade på ett ingående studium av naturen och djuren. Genom att betrakta och analysera djurens beteenden och de olika miljöberoende faktorerna, samtidigt som han tog i beaktande andra biologiska forskningsmetoder, såsom embryologi och jämförande anatomi, kunde han slutligen presentera sina evolutionsteorier 1859 när han publicerade *Om arternas uppkomst*. Det var Darwins förhållningssätt, hans metod att flytta fokus från enskilda individer tagna från sitt levnadsrum, sin biotop, till att studera helheten, individen i förhållandet till dess närmiljö och dess artfränder, som Haeckel tog fasta på när han definierade den nya termen ekologi. Haeckel fortsatte att utveckla sina teorier, men det var först runt 1920-talet som ekologin blev en etablerad vetenskap.

Eftersom ekologi redan på ett tidigt stadium blev förknippat med naturvetenskaplig teori och metod är det inte så konstigt att Haeckels senare texter utvecklar de mer filosofiska aspekterna av vetenskapen. Han argumenterade bland annat för människors och djurs likheter, att alla levande organismer är uppbyggda på samma sätt, av atomer, och vikten av att fokusera på dessa likheter snarare än skillnaderna. Ur denna syn kan man tyda ut de mest grundläggande idéerna för modern ekologisk filosofi: (1) holism (det vill säga idén om att livet här på jorden bör ses som en enda helhet där varje mindre del har betydelse för det stora hela) samt (2) avståndstagande från ett antropocentriskt, människocentrerat, synsätt på livet.

Dessa Haeckels idéer kom mer i ropet under 1970-talet när filosofer som Sigmund Kvaløy och Arne Næss utvecklade den ekologiska filosofin mot det som kallas djupekologi. Holism fick bland annat en större betydelse eftersom man ville tydliggöra förhållandet mellan de små detaljerna och helheten. För att hålla helheten i balans måste man vara uppmärksam på dess mindre delar. Små, små förändringar kan leda till katastrofala resultat eftersom livskedjan är en intrikat väv av orsak och verkan, tillgång och efterfrågan. Djupekologin betonar också den biocentriska, eller ekocentriska, synen på livet, dvs. att alla levande varelser har lika rätt till livet. Ingen varelse är mer värd än någon annan.

En tredje aspekt av ekologisk filosofi är vad den amerikanske vildmarkskännaren och filosofen Aldo Leopold har kallat "the ecological conscience": det ekologiska medvetandet eller samvetet.⁷ Varje individ måste själv ta ansvar för miljön genom aktiva ställningstaganden. Även små förändringar av hur man behandlar sin närmiljö och sina med-individer kan få betydelse för kommande generationer. Denna ekologiska medvetenhet som Leopold efterlyser tydliggör den politiska aspekten av ekologisk filosofi och ekokritik. För många ekokritiska läsare utgör samhällskritik och social vision de fundamentala byggstenar på vilka tolkningarna vilar. Lawrence Buell poängterar bland annat vikten av att man tar avstånd från ett alltför antropocentriskt styrt tänkande och att människans intressen måste balanseras av respekt för andra levande arter och individers rättigheter.⁸

Ekologiska idéer i D. H. Lawrences skönlitteratur

Lawrences författarskap präglas av en mycket stark samhällskritik, för även om man inte direkt kan kalla hans texter för politiska blir de ofta lätt predikande i sin ton. De ger utrymme för tankar och idéer om det samtida samhället och målar upp en dyster och svart bild av framtiden om mänskligheten inte besinnar sig och söker förändring. På ett mer konkret plan tar detta sig uttryck i oförblommerad kritik av konsumtionssamhället som växt fram ur den industriella kapplöpningen och den nedsmutsning och utarmning av naturen som detta lett till, samt ett allt kraftigare avståndstagande från den moderna människans egocentriska fokus på sina egna behov. Men Lawrences texter är inte bara misantropisk svartsyn, för som motpol till det samhälle som avbildas återkommer drömmen om att förändra världen där det kvantitativa, industriella tänkandet ersätts med kvalitativa och, i mitt tycke, ekologiska värderingar. Många texter beskriver förhållandet mellan människa och natur som ett förhållande byggt

på vördnad och respekt för det som lever. Även Lawrences mest desillusionerade och utbrända romanfigurer påverkas positivt av att återkopplas med naturen.

Redan i Lawrences första roman, som i många stycken är ett mycket ofullständigt förstlingsverk, kan man skönja ett ekologiskt tänkande. *The White Peacock* (1911) översvämmas av naturbeskrivningar och pastorala idyller precis som så många andra texter från den tiden. Användandet av sådana typiska stilistiska drag som antika myter och symboler eller pastorala inslag får dock en ny betydelse vid en ekokritisk läsning om dessa element kontrasteras av exempelvis en mycket tydlig realism. Det rör sig då inte längre om verklighetsflykt eller ett förenklat romantiserande, utan öppnar snarare upp de traditionella representationerna för nya tolkningar. Den underliggande realismen i de pastorala inslagen ger ny tyngd åt väl invanda symboler, eller som Glen A. Love sammanfattar det: "[T]he comfortably mythopoetic green world of pastoral is beset by profound threats of pollution, despoliation, and diminishment. From such an earth-centered context in which we now find ourselves, the study of pastoral [...] is thrown open to new interpretation."⁹

I *The White Peacock* blir de pastorala elementen och de mytiska referenserna ett sätt att illustrera hur samhället håller på att falla samman. Kontrasterna mellan stad och landsbygd, industrisamhälle och bondesamhälle, kultur och natur, har blivit så starka att motpolerna får svårt att utvecklas i samexistens. Istället håller det industriella, kvantitativa, tänkandet på att förtrycka de lantliga, kvalitativa, värderingarna. En sådan utveckling ser man kanske tydligast i en av romanens huvudpersoner, George Saxton. Född och uppväxt i en traditionell lantbruksmiljö, där samspelet med naturen och den intima kännedomen om jorden, vattnet och årstidernas växlingar färgar hela hans tillvaro, förlorar George snart fotfästet när han tvingas bort från gården och måste välja nya karriärvägar. I ett desperat försök att finna sig själv siktar han på att lyckas i det sociala rävspelet genom att klättra på samhällsstegen och bli förmögen. Men ju djupare han dras in i sin ambition att bli rik, desto mer alienerad blir han från sin djuprotade känsla för naturen. Mot slutet av romanen när Cyril Beardsall, bokens berättare, söker upp sin forne vän, har denne helt brutit med sitt förflutna:

We leaned for some time on a gate, in the brief glow of the transient afternoon, and he was stupid again. *He did not notice* the brown haste of the partridges, *he did not care to share* with me the handful of ripe blackberries, and when I pulled the bryony ropes

off the hedges, and held the great knots of red and green berries in my hand, *he glanced at them without interest or appreciation.**

Där i solnedgångens ljus har en av Georges värsta mardrömsscenarier blivit verklighet. Han har helt tappat kontakten med miljön runtomkring och märker knappt vad som pågår mitt framför ögonen på honom; raphönsen springer i stort sett rakt över tårna på honom, men hans ögon har blivit blinda för deras rörelser. Och de frukter och bär som tidigare varit en så viktig del för den forna lantbrukaren, får nu ruttna ouppskattade på sina grenar.

Ett mer konkret exempel på ekologisk medvetenhet i romanen är den oro för vad som kan hända om den naturliga "balansen" i miljön rubbas. Självklart är en sådan balans eller jämvikt inget mätbart tillstånd, något som många ekokritiker redan poängterat: "Ecological balance is a quasi-stationary, quasi-equilibrium ecological system condition;"¹⁰ naturen är ju trots allt en mycket dynamisk och föränderlig miljö även utan mänsklig påverkan. Något förenklat kan man dock använda beskrivningar som jämvikt eller balans för att illustrera kontrasterna mellan den miljö som fått "sköta sig själv" och den miljö som tillrättalagts för människans behov. Människans särställning i vårt ekologiska system är ju så stark att vi, ofta med ganska små medel, kan ödelägga eller återställa miljöer på ett sätt som inga andra idag levande varelser kan. Ett aktuellt exempel på hur människans ingrepp kan påverka närmiljön är dräneringen av Aralsjön. Genom att bygga ut bevattningskanalerna vid tillflödena till Aralsjön kunde man ge nytt liv åt den magra jorden runt om världens fjärde största insjö, konsekvenserna blev dock att sjön krympte och tidigare bördig mark och rikt fiskevatten torrlades till en ökenmiljö.¹¹ Om än i betydligt mindre skala, illustrerar *The White Peacock* på två sätt den här typen av problem: dels med hjälp av gruvindustrin och dels med hjälp av lantbruket.

Den gruvdrift som styrts genom generationer av släkten Tempest är ett typexempel på hur hänsynslös människan kan vara i sin jakt på rikedom. Så länge kolet ligger grunt och lättåtkomligt frodas välståndet både för gruvägarna och för arbetarna, men när dessa ådror tömts och man måste ta till mer kraftfulla och därmed också dyrare metoder för att få fram materialet drar gruvherrarna genast åt snaran. För att bibehålla sin egen levnadsstandard tvingar familjen Tempest fram lönesänkningar och försämrade villkor för gruvarbetarna. Förutom att vara ett stridsrop för de

* D. H. Lawrence, *The White Peacock*, red. Andrew Robertson (Cambridge: Cambridge University Press, 1983 [1911]), s. 323 f., min kursivering. Härefter förkortad WP.

orättvisa förhållanden som gällde för många ur arbetarklassen belyser detta exempel också vikten av ett holistiskt synsätt: när den känsliga balansen mellan tillgång och efterfrågan störs blir effekterna kännbara för alla delar av helheten; i det begränsade system som gruvdriften i Nethermere utgör blir det tydligt hur små förändringar kan påverka det större sammanhanget. Och som så ofta är det den svagare parten som får ta konsekvenserna, som i det här fallet när gruvarbetarna tvingas att acceptera svältlöner.

Det andra exemplet på omtanken om balansen i naturen är kanske lite mer tydligt ekologiskt då det illustrerar hur många individer i ett ekosystem påverkas av en människas enkelspåriga ingrepp. Godsägaren som äger marken som familjen Saxton brukat i flera generationer, utgör ett allvarligt hot mot den lokala närmiljön på grund av sin antropocentriska syn på livet. Hans liv genomsyras av beslut som endast främjar honom själv. Utan att egentligen ha möjlighet att försörja så många har han skaffat tretton barn och gör naturligtvis allt han kan för att de ska få ett bra liv. Hans lösning på problemet är dock både absurd och grym: "An evil fortune discovered to him that he could sell each of his rabbits, those bits of furry vermin, for a shilling or thereabouts in Nottingham; since which time the noble family subsisted by rabbits." (WP 57) Godsägarens lösning på hur han ska försörja sin familj leder alltså till att han medvetet ändrar på förhållandena i den någorlunda jämvikt som råder. Hans beslut att skydda kaninerna från deras naturliga fiender – både rävar och människor – och att underlätta för deras spridning leder till att kaninpopulationen i området fullkomligen exploderar. Genom detta till synes ganska obetydliga beslut förbättrar han ytterligare förutsättningarna för en ras som ofta visat prov på överlevnadsinstinkt och anpassningsförmåga. Avsaknaden av rovdjur som håller kaninstammen i schack, samt jaktförbudet för lantbrukarna kan bara få ett resultat: ett utarmande av den biologiska mångfalden som får förödande effekter på miljön:

[F]arms were gnawed away; corn and sweet grass departed from the face of the hills; cattle grew lean, unable to eat the defiled herbage. Then the farm became the home of a keeper, and the country was silent, with no sound of cattle, no clink of horses, no barking of lusty dogs. (WP 57)

Det är en skrämmande bild som målas upp; med ett enkelt beslut har godsägaren förvandlat den frodiga och bördiga landsbygden till en monokultur där alla individer som inte är kaniner tvingas att flytta på sig

eller svälta. Denna situation illustrerar hur illa det kan gå om människan ger sig in och påverkar de olika faktorer i miljön som reglerar och balanserar den biologiska mångfalden och variationen.

Romanen har förstås överdrivit utvecklingen en smula, men kärnan är ändå den samma: även små förändringar av förutsättningarna i miljön kan leda till stora skador i ett ekosystem, och i värsta fall till och med leda till att arter utrotas. I dagens samhälle ser vi ofta resultaten av människans miljöpåverkan till exempel genom bevattningssystem, svedjebruk eller regnskogsavverkning som accelererar jorderosion och ökenspridning.

Även senare verk återvänder till vikten av att de inbördes strukturerna och förhållandena inom ett ekosystem respekteras. Lawrences dikt "There are too many people" tar upp samma problem fast lite ur en annan vinkel än *The White Peacock*:

There are too many people on earth
insipid, unsalted, rabbity, endlessly hopping.
They nibble the face of the earth to a desert.*

Här är det plötsligt människorna som har tagit över rollen som kaniner som översvämmar och utarmar jorden med sitt gnagande och ätande. Även om tonen i denna dikt kan uppfattas som överdrivet fientlig eller rentav fascistisk i sin bild av människan tar den ändå upp en av vår tids stora miljöfrågor: överbefolkningen. Självklart föreslår ju dikten inte några åtgärder för hur detta problem ska tacklas, utan påminner oss bara om hur människan erövrat alla världens beboeliga hörn. Om man läser dikten med *The White Peacock* i färskt minne får den dock en ekocentrisk innebörd: precis som romanens kaniner skapar kaos och utarmar jorden när dom helt dominerar ekosystemet, utgör den ökande mänskliga populationen ett liknande hot mot den globala balansen. Denna parallell förstärks ytterligare när man tänker på hur lika kaniner och människor är när det gäller att anpassa sig till nya miljöer och förhållanden. Oavsett hur människan brukar jorden, indikerar dessa båda texter att jämvikten är hart när omöjlig att bibehålla i de områden som domineras av en art. Och som det visat sig, ett av vår tids största ekologiska problem är just den ökande mänskliga populationen och obalansen i produktion och konsumtion som råder mellan de fattiga och de rika delarna av världen.

* D. H. Lawrence, "There are too many people", i *The Complete Poems of D. H. Lawrence*, red. Vivian de Sola Pinto & Warren Roberts, 2 vol. (London: Heinemann, 1964), s. 606. Härefter förkortad *Poems*.

En ekologisk läsning av Lawrences texter måste dock inte bara fokusera på de mörka sidorna av människans förhållande till naturen, för det finns många exempel som visar på en mycket stor respekt och vördnad för det levande. I både *Women in Love* (1920) och *Lady Chatterley's Lover* (1928) upplever de två huvudpersonerna Rupert Birkin och Lady Constance Chatterley vid olika tillfällen en väldigt stark närvaro och gemenskap med den omgivande miljön. Genom att ta av sig sina kläder och på ett mycket fysiskt sätt bli en del av naturen får de båda en djupare förståelse för sin egen roll i det intrikata nät vi kallar livet. Virginia Hyde ser exempelvis Birkins uppenbarelse som en "immediate integration into the cosmic reality outside"¹².

Ett något mindre abstrakt exempel på kommunikation mellan människa och natur är de återkommande möten med ormar som förekommer i Lawrences författarskap. Dessa möten framkallar ofta en vördnads känsla från betraktarens sida och i den berömda dikten "Snake" utvecklas denna känsla kanske tydligast. I dikten överraskar berättaren en morgon en törstig orm vid vattenhon. Medan han väntar på sin tur betraktar han djuret och slås av hur påverkad han blir av mötet. Han känner sig stolt och glad över visiten, som om han haft en kung eller en gud på besök: "I felt so honoured. /.../ That he should seek my hospitality" (*Poems* 350). Det uppstår dock en konflikt inom berättaren när den inledande känslan av vördnad ifrågasätts på grund av hans inlärda reaktioner. Den gyllenbruna sicilianska ormen är till skillnad från den helsvarta mycket giftig och kan därför vara ett hot mot människan. Eftersom berättaren vet om detta och sedan tidig ålder lärts att frukta ormar dröjer det inte länge förrän en inre röst uppmanar honom att jaga iväg eller döda ormen: "take a stick and break him now, and finish him off" (*Poems* 350). Kampen mellan det inlärda och det spontana genomsyrar hela dikten, men till slut vinner "the voices of my accursed human education" (*Poems* 351) och han kastar ett vedträ mot ormen. Helt avgörande för ekokritikern är dock de känslor av förödmjukelse och ånger som berättaren upplever efter att ha skrämt iväg denne sällsynte gäst:

And immediately I regretted it.
I thought how paltry, how vulgar, what a mean act!
I despised myself and the voices of my accursed human
education.

/.../
And so, I missed my chance with one of the lords
Of life.

And I have something to expiate;
 A pettiness.
 (*Poems* 351)

Dikten avslutas med en känsla av futtighet eller misslyckande. Berättaren stod på tröskeln till en ny medvetenhet, men den sköra kontakt han hade med djuret bröts i samma stund som han attackerade det. Att han förstörde sina chanser på grund av sin antropocentrism lägger dessutom extra last på bördan. Hans inre röst eggade och utmanade honom genom att påstå att "[i]f you were a man" (*Poems* 350) borde han inta sin rätta plats i hierarkin och kuva naturen och djuren till underkastelse.

När man väger mannens irrationella reaktion som sprungit ur mångåriga kulturella influenser mot den inledande känslan av respekt och beundran accentueras konflikten mellan kulturella värderingar och naturen. Till en början ser berättaren besökaren som sin jämlike, som har lika stor rätt till vattnet som honom själv: "Someone was before me at my water-trough, / And I, like a second comer, waiting." (*Poems* 349) Men samtidigt kan han inte skaka av sig sitt kulturella, antropocentriska, perspektiv utan handlar tvärt emot den spontana känsla som först styrde honom. Sett från denna vinkel visar dikten upp en underliggande kritik av den kulturella människans trångsynthet; inte ens när människor instinktivt känner respekt för andra arter kan de frigöra sig från de fördomar de växt upp med. På så sätt förmedlar dikten en längtan efter en ny världsordning där mer vikt läggs vid likheterna mellan alla levande varelser och vördnaden för livet och där klyftan mellan natur och kultur överbryggs.

En liknande bild av konflikten mellan kulturella värderingar och naturen målas också upp i den sena novellen "Sun" från 1928. Den djupt deprimerade huvudpersonen Juliet ordineras att resa till solen och hon hyr därför ett hus på Sicilien. Under sin tid som konvalescent finner hon både sig själv och sin rätta plats i naturen. Hennes möte med en solbadande, ljusbrun orm blir en sorts kvittens på hur hon förändrat sin syn på människan som en del av en större helhet:

Her heart stood still. He was looking over his naked little shoulder at her, and pointing with a loose little hand at a snake which had reared itself up a yard away from him, and was opening its mouth so that its forked, soft tongue flickered black like a shadow, uttering a short hiss.
 "Look! Mummy!"
 "Yes darling, it's a snake!" came the slow, deep voice.

He looked at her, his wide blue eyes uncertain whether to be afraid or not. Some stillness of the sun in her reassured him.

"Snake!" he chirped.

"Yes darling! Don't touch it, it can bite."

The snake had sunk down, and was reaching away from the coils in which it had been basking asleep, and slowly was easing its long, gold-brown body into the rocks, with slow curves. The boy turned and watched it, in silence. Then he said:

"Snake going!"

"Yes! Let it go. It likes to be alone."

He still watched the slow, easing length as the creature drew itself apathetic out of sight.*

I motsats till berättaren i "Snake" följer Juliet sin spontana reaktion att respektera djuret genom att inte jaga iväg eller döda det. Genom sitt beteende överför hon även sin egen trygghet i mötet till sin son som då förstår att han inte har något att frukta av ormen så länge han lämnar den ifred. Hennes förståelse för deras likheter är ett första steg för att överbrygga klyftan mellan människans och djurens världar. Likheterna betonas även på ett symboliskt plan vilket ytterligare förstärker insikten om samhörighet hos Juliet. Både Juliet och ormen är slanka med gyllenbruna kroppar; dom njuter av sitt solbadande eftersom det värmer upp dem (han för att han är en reptil och därför kallblodig och hon på grund av hennes mentala utbrändhet). Och slutligen föredrar båda att få bli lämnade ifred. I och med att Juliet känner igen sig själv i den vilande ormen finns det ingen anledning för henne att gå till attack eller ens skrämna iväg den. Efter att ormen dragit sig tillbaka och Juliet hunnit reflektera något över mötet är den holistiska slutsats hon drar lika självklar som oundviklig: "[T]he snake was part of the place, along with her and the child." (WWRA 28) Istället för att begränsa sig till traditionellt hierarkiskt tänkande ser hon nu hela bilden, där världen består av många mindre delar som tillsammans bildar en enhet, en helhet. Denna syn på livet för tankarna till en av den ekologiska filosofins grundidéer om att allt hänger ihop.

Mötena med ormarna i de ovan citerade texterna förkroppsligar huvudpersonernas sökande efter ett nytt förhållande till naturen. Trött på konventionella, inlärda attityder försöker framförallt Juliet att observera och lära sig från de arter som hon delar världen med. Det är särskilt

* D. H. Lawrence, "Sun", i *The Woman Who Rode Away and Other Stories*, red. Dieter Mehl & Christa Jansohn (1928; Cambridge: Cambridge University Press, 1995), s. 27. Härefter förkortad WWRA.

intressant att Lawrence har valt att låta reptiler fungera som länkar mellan människan och naturen eftersom ormen är så tyngd av vidskepelse och kristna fördomar. Men just därför att ormen är en av de mest mytomspunna varelserna i många kulturer känns valet mycket medvetet. Det understryker det faktum att människan borde kasta av sig sina antropocentriska konventioner och istället börja bygga upp en ny syn på livet genom att noggrant studera den miljö vi lever i. En sådan idé som så utgår från den levande, organiska världen kan kallas ekocentrisk, och utgör en viktig grundpelare för den moderna ekologin.

Denna artikel har försökt visa hur flera av Lawrences texter genomsyras av vad Aldo Leopold kallade "an ecological conscience". Det finns en tydlig oro för hur ett framtida samhälle kommer att se ut om vi fortsätter ignorera de problem som vårt industriella tänkande skapar. Våra handlingar kan få förödande konsekvenser för miljön om vi inte lär oss att tänka på helheten istället för på våra egna små delbehov. Men flera av hans texter visar också prov på framtidstro: att människan kan lära sig att leva i symbios med naturen; att vi kan lära oss att använda vårt kunnande och vår teknologi för att skapa ett samhälle som inte styrs av kapitalets och industrins intressen.

I en tid när ekologi fortfarande ofta associeras mer med praktiska lösningar som ska förhindra kommande miljökatastrofer än ett moraliskt ställningstagande för människans framtida existens, kan man se de filosofiska dimensionerna i Lawrences skönlitteratur som en portal som visar vägen mot ett uppvaknande av människans ekosociala medvetande. Genom att texterna tar upp de etiska dilemman som uppstår vid krocken mellan materialistiska och mer miljöinriktade värderingar accentuerar de några av de problem vi står inför idag. Litterära texter skrivna innan ekologins genombrott kan därför vara en viktig källa till inspiration och dokumentation av idéer om människans förhållande till naturen, och tillbakablickande analyser kan leda till nya slutsatser om detta förhållande; visionära beskrivningar av samhället kan till och med leda till nya uppslag och idéer för kommande generationer. Och så länge som vårt samhälle ser ut som det gör kommer litteraturforskare att fortsätta att leta efter svar genom att använda ekokritiska teorier för att tolka texter som behandlar framtidens väl och ve för livet här på jorden.

Noter

¹ För en strukturerad bild av de olika skolor som ekokritiken kan delas in i, se Jonathan Levin, "Beyond Nature? Recent Work in Ecocriticism", i *Contemporary Literature* 43.1 (2002), s. 175. Jonathan Bate citeras i Levin (2002), s. 174.

² Richard Kerridge, "Introduction", i *Writing the Environment: Ecocriticism and Literature*, red. Richard Kerridge & Neil Sammels (London: Zed Books, 1998), s. 5.

³ William Howarth, "Some Principles of Ecocriticism", i *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, red. Cheryll Glotfelty & Harold Fromm (Athens, Georgia: University of Georgia Press, 1996), s. 82.

⁴ Ett exempel på hur otydliga gränsdragningarna kan vara är Rachel Carsons tongivande verk *Tyst vår* från 1962. Framtidsscenarioet är förvisso fiktivt, men samtidigt är boken så starkt underbyggd av kalla fakta att det inte kan röra sig om skönlitteratur.

⁵ Se Stephanie Sarver, citerad i Joan Blythe, "Escape to Reality: The Ecocritical Symbiosis of D. H. Lawrence and Mabel Dodge Luhan", i *ANQ* 9.3 (1996), s. 57, not 7.

⁶ Exempel på verk som diskuterar Lawrences relation till "the British nature tradition" är Roger Ebbatson, *Lawrence and the Nature Tradition: A Theme in English Fiction 1859-1914* (Brighton: Harvester Press, 1980) och John Alcorn, *The Nature Novel from Hardy to Lawrence* (London: Macmillan, 1977).

⁷ Aldo Leopold, "The Ecological Conscience", i *A Sand County Almanac and Sketches Here and There* (Oxford: Oxford University Press, 1949).

⁸ Lawrence Buell, *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture* (Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 1995), s. 7.

⁹ Glen A. Love, "Et in Arcadia Ego: Pastoral Theory Meets Ecocriticism", i *Western American Literature* 27.3 (1992), s. 196.

¹⁰ Ivan Mazour, Alexander N. Chumakov & William C. Gay (red.), *Global Studies Encyclopedia* (New York: Prometheus Books, 2003), s. 118.

¹¹ Se exempelvis Fredrik Gröndahl, "Förödelsen i miljökatastrofens spår", i *Forskning och Framsteg* 4 (2005), s. 58-62.

¹² Virginia Hyde, "Architectural Monuments: Centers of Worship in *Women in Love*", i *Mosaic: A Journal for the Interdisciplinary Study of Literature* 17.4 (1984), s. 82.

Referenser

Alcorn, John, *The Nature Novel from Hardy to Lawrence* (London: Macmillan, 1977).

Blythe, Joan, "Escape to Reality: The Ecocritical Symbiosis of D. H. Lawrence and Mabel Dodge Luhan", i *ANQ* 9.3 (1996), s. 40-61.

Buell, Lawrence, *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture* (Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 1995).

- Ebbatson, Roger, *Lawrence and the Nature Tradition: A Theme in English Fiction 1859-1914* (Brighton: Harvester Press, 1980).
- Gröndahl, Fredrik, "Förödelsen i miljökatastrofens spår", i *Forskning och Framsteg* 4 (2005), s. 58-62.
- Howarth, William, "Some Principles of Ecocriticism", i *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, red. Cheryl Glotfelty & Harold Fromm (Athens, Georgia: University of Georgia Press, 1996), s. 69-91.
- Hyde, Virginia, "Architectural Monuments: Centers of Worship in Women in Love", i *Mosaic: A Journal for the Interdisciplinary Study of Literature* 17.4 (1984), s. 73-92.
- Kerridge, Richard, "Introduction", i *Writing the Environment: Ecocriticism and Literature*, red. Richard Kerridge & Neil Sammels (London: Zed Books, 1998), s. 1-9.
- Lawrence, D. H., *The Complete Poems of D. H. Lawrence*, red. Vivian de Sola Pinto & Warren Roberts, 2 vol. (London: Heinemann, 1964).
- , *The White Peacock*, red. Andrew Robertson (Cambridge: Cambridge University Press, 1983 [1911]).
- , "Sun", i *The Woman Who Rode Away and Other Stories*, red. Dieter Mehl & Christa Jansohn (Cambridge: Cambridge University Press, 1995 [1928]).
- Leopold, Aldo, "The Ecological Conscience", i *A Sand County Almanac and Sketches Here and There* (Oxford: Oxford University Press, 1949), s. 207-210.
- Levin, Jonathan, "Beyond Nature? Recent Work in Ecocriticism", i *Contemporary Literature* 43.1 (2002), s. 171-186.
- Love, Glen A., "Et in Arcadia Ego: Pastoral Theory Meets Ecocriticism", i *Western American Literature* 27.3 (1992), s. 195-207.
- Mazour, Ivan, Alexander N. Chumakov & William C. Gay (red.), *Global Studies Encyclopedia* (New York: Prometheus Books, 2003).